

СУЧАСНА РЕГУЛЯТОРНА МОДЕЛЬ ВІТЧИЗНЯНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

MODERN REGULATORY MODEL OF DOMESTIC INSURANCE MARKET AND PERSPECTIVES OF ITS DEVELOPMENT

Дмитро ТИЩЕНКО,
здобувач,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Dmytro TYSHCHENKO,
Doctoral candidate,
SHEI "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman"

Проблематика розвитку страхування та страхового ринку є особливо актуальною для трансформаційних економік. Як доводить зарубіжний досвід, саме за таких умов держава може і повинна за рахунок активного втручання у економічні процеси, сформувати передумови для активного розвитку страхової діяльності. Вітчизняний ринок страхування доби незалежності вже неодноразово переживав злети і падіння. Така «синусоїда» доволі часто є результатом впливу об'єктивних факторів, проте не треба відкидати і деструктивного впливу державної регуляторної політики. На наш погляд, значна частина проблем виникає внаслідок непослідовності держави в питанні розвитку страхового ринку, стратегічних помилок щодо вибору регуляторних інструментів тощо. Доволі часто у вітчизняній економіці взагалі та у страховій сфері зокрема приватні інтереси домінують над державницькими засадами, і такі тенденції дуже складно змінити.

Питання державного регулювання страхового ринку розглядалося в роботах багатьох відомих вітчизняних вчених. Зокрема, слід особливо підкреслити значимість праць Т.Артюх, В.Базилевича, О.Віленчука, О.Гаманкової, О.Залетова, Ю.Клапківа, С.Осадця, І.Чугунова, Л.Шірінян та ін. авторів.

З огляду на це **мета** статті – окреслити та доповнити теоретичні й прагматичні підходи до розвитку державного регулювання страхового ринку в Україні.

Аналізуючи вказану тематику насамперед зазначимо, що активізація досліджень у цьому напрямку пов'язана, на наш погляд, з впливом кількох взаємопов'язаних чинників:

□ по-перше, інтенсифікація євроінтеграційних зусиль нашої держави після Революції гідності 2013-2014 років

та пов'язані з цим зобов'язання щодо реформування фінансового сектора [1];

□ по-друге, фінансова криза, яка припала на цей же період та гостро висвітлила диспропорції вітчизняного страхового ринку;

□ по-третє, суб'єктивна зацікавленість окремих «гравців» страхового ринку у формуванні принципово нової моделі його регулювання, яка вилілася у відповідне проектне законодавство [2];

□ по-четверте, існують суттєві об'єктивні передумови для реформування страхового ринку, в т.ч. регуляторних підходів на ньому [3].

У цьому зв'язку цілком природно постає питання: настільки гостро економічна криза відобразилася на показниках страхового ринку, чи, можливо, самі учасники страхового ринку (через ірраціональні рішення) сприяли погіршенню основних показників?

Для аналізу за точку відліку доцільно взяти 2011 рік, в якому було востаннє зафіксовано сприятливі макроекономічні тенденції в Україні (зокрема, зростання ВВП на 5,5 %). Для прикладу наведемо

динаміку показника кількості страхових компаній як одного з основних показників, що характеризує вітчизняний страховий ринок: у 2011 року 442 компанії, станом на початок 2016 року – лише 361 страхова компанія. Тобто за 5 років в Україні зникла 81 страхова компанія (відносна падіння склало 18,3%) [4].

Водночас чи варто цілком однозначно негативно оцінювати такі процеси? На наш погляд, ми маємо справу з процесами «очищення» страхового ринку (саме такий підхід домінує насамперед серед можновладців), проте не відкидаємо й того факту, що серед компаній, які припинили свою діяльність є і представники глобального ринку,

У статті аналізується сучасний стан державного регулювання страхового ринку України. Проаналізовано вплив окремих інструментів державного регулювання на кількісні показники розвитку вітчизняного страхового ринку. Здійснено оцінку існуючих підходів до реформування регуляторної моделі вітчизняного страхового ринку, визначено перспективи та наслідки їх впровадження. Розкрито головні концептуальні підходи до розвитку державного регулювання страхової сфери в Україні.

This article deals with analysis of modern stage of state regulation of insurance market in Ukraine. The influence of particular instruments of state regulation on the quantitative indicators of domestic insurance market development has been analysed. The assessment of existing approaches to the reforming of regulatory model of domestic insurance market has been made, the perspectives and consequences of their implementation have been determined. The main conceptual approaches to the development of state regulation of insurance sector in Ukraine have been disclosed.

які скептично поставилися до подальших перспектив роботи на ньому (для прикладу – вихід з українського страхового ринку нідерландського страховика AEGON).

Треба також мати на увазі, що описане скорочення є характерним чи не для всіх без винятку сегментів інституційної складової фінансової системи, в т.ч. банків, недержавних пенсійних фондів, інститутів спільного інвестування. Тобто на сучасному етапі більшість фінансових інституцій вкрай складно реагують на ринкові тенденції, що зайвий раз підкреслює системний характер кризи.

Однак є першопричини, які стосуються й суто страхового ринку. Не секрет, що вітчизняний страховий сектор характеризується більшістю «хвороб» транзитивних ринків, в т.ч. доволі часто невиправданим швидким нарощуванням кількісних показників з одночасним відставанням у питаннях якості та технології надання страхових послуг. Для прикладу: протягом 2002-2008 років кількість страхових компаній зросла майже на 39%, обсяг валових страхових премій – у 5,4 раза, обсяг валових страхових виплат – майже у 13 разів [4]. Але чи було таке зростання запорукою якості страхових послуг? На жаль, відповідь є швидше негативною, адже рівень зацікавленості більшості економічних агентів у страхових послугах зростає і зростає в Україні надто повільно.

Не можна обійти увагою існування ще однієї суперечливої тенденції: якщо спочатку (2013-2014) кризові явища суттєво не відбивалися на обсягу активів страховиків, то у 2015 році відбулося різке зниження показників (рис. 1).

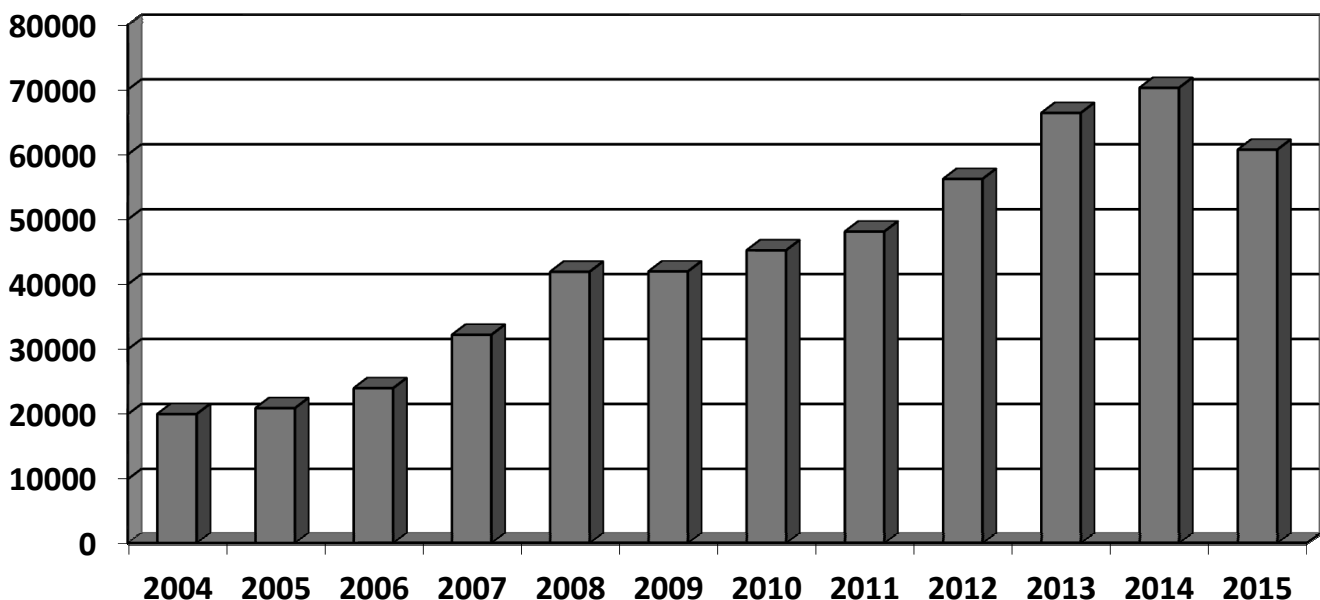
З рис. 1 чітко виокремлюється реакція вітчизняного страхового ринку на кризові явища у ві-

тчизняній економіці. Зокрема, звернемо увагу, що у 2009 році активи страховиків зросли лише на 0,09%, а у 2015 році було зафіксовано їх падіння на 13,6% у відносному вираженні. Зрозуміло, що в умовах, коли «хвора» національна економіка, не варто розраховувати, що страховий ринок демонструватиме зростання. Тому одне із головних завдань держави – «пом'якшити» за рахунок антикризових заходів негативні ефекти для страхового ринку. При цьому на порядку денному залишаються й невирішені до цього часу питання пошуку подальших шляхів розвитку страхової сфери в нашій державі.

Причини різкого зменшення активів страхових компаній, на перший погляд, лежать на поверхні. У першу чергу це скорочення кількості страхових компаній. Проте не треба виключати й негативно-го впливу якості страхових активів – надмірне захоплення окремих страховиків високоризиковими (з погляду українських реалій! – Д. Т.) активами в період економічного зростання акумулювало значні ризики та в підсумку призвело до падіння показників у 2015 році. Насамперед мова йде про корпоративні цінні папери (рис. 2).

З іншого боку, треба зазначити, що вітчизняний страховий ринок виявив доволі високу стійкість до кризових явищ економіці, що відобразилося в досить швидкому відновленні окремих сегментів та показників. Так, звернемо увагу на той факт, що валові страхові премії за 2011-2016 роки зросли на 31,03%, падіння цього показника у річному вимірі на рині 6,6% було зафіксовано у 2014, а вже у 2015 відбулося зростання на 11,1%. Загалом про «транзитивний» характер вітчизняної страхової сфери свідчить суттєва волатильність основних показників. Зокрема,

Рис. 1. Загальні активи страховиків в Україні у 2004-2015 роках, млн. грн.

Джерело: складено автором за даними Нацкомфінпослуг [4].

Рис. 2. Загальний вартість акцій в активах страховиків та їх частка у 2005-2015 роках, млн. грн., %

Джерело: складено автором за даними Нацкомфінпослуг [4].

стандартне відхилення валових страхових премій складає 21,1%, страхових виплат – 29,0%, при цьому немає підстав для тверджень про однозначно деструктивні тенденції на страховому ринку.

Разом з тим мусимо визнати, що значна частина проблем страхового ринку обумовлена і недоброросвісною поведінкою страховиків, і якістю їх страхових послуг.

Звернемо увагу на структуру звернень громадян до Нацкомфінпослуг. Ссаме проблеми зі страховим відшкодуванням займають серед них левову частку (42,2%), значно випереджаючи скарги на депозитну політику кредитних спілок, відносини з фінансовими установами та, насамкінець, відносини з недержавними пенсійними фондами (рис. 3).

Складною залишається і ситуація щодо застосованих у 2015 році Нацкомфінпослуг заходів впливу за результатами інспекційної діяльності та розгляду скарг споживачів. Зокрема, звернемо увагу на такі симптоматичні факти:

- всього регулятором застосовано за 2015 рік 502 заходи впливу на учасників ринку фінансових послуг, з них 85,6% стосувалося діяльності страхових компаній;

- за це ж період на страховому ринку України було накладено штрафних санкцій на суму 653 тис. грн.;

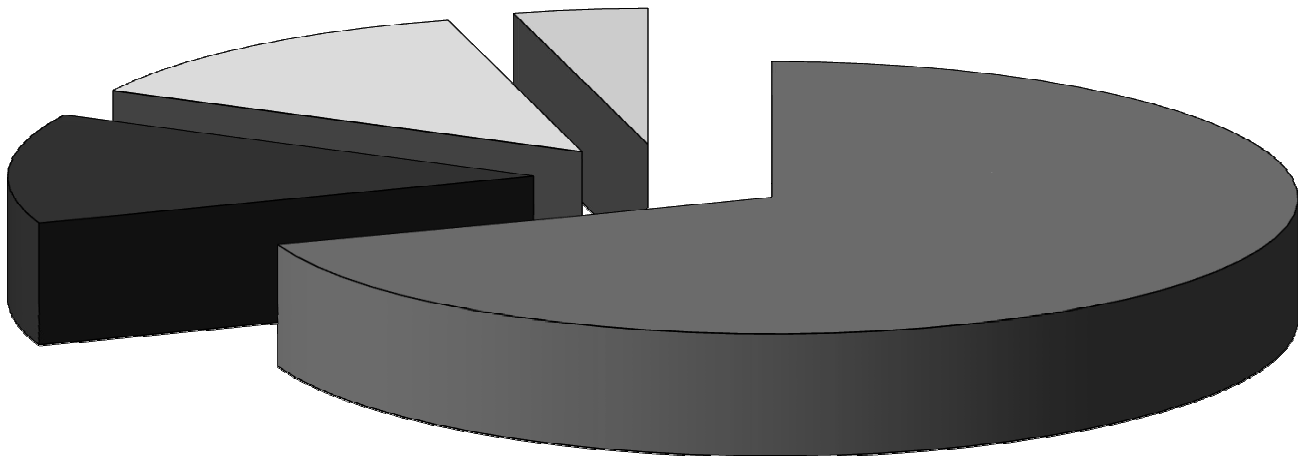
- водночас у 2012 за результатами проведених перевірок було застосовано 334 заходи впливу до страхових компаній та 2 заходи впливу до страхових брокерів, тобто ситуація з порушеннями прав споживачів на страховому ринку України суттєво не змінилася [5].

У підсумку на страховому ринку України в період 2013-2015 років можна виявити як «точки біфуркації», так і ознаки поступового відновлення зростання на тлі повільного покращення ситуації у вітчизняній економіці. Чи виправданою є в існуючих умовах пропозиція щодо передачі повноважень Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг щодо регулювання страхового ринку Національному банку України [2]?

У контексті пошуку відповіді на питання слід сконцентруватися на кількох аспектах: по-перше, на наявності прецедентів на розвинених ринках щодо концентрації регуляторних повноважень на розвинених ринках; по-друге, на спроможності Національного банку України швидко та ефективно побудувати нову модель регулювання страхової сфери.

Загалом, зважаючи на актуальність проблематики розвитку державного регулювання страхової справи, в українській фаховій літературі існує цілий ряд фундаментальних досліджень у цій царині. Узагальнюючи існуючі підходи, можна цілком погодитися з аргументованою позицією В.Плиси: «Світовий досвід не визначає однозначних підходів до організації системи регулювання на національному страховому ринку. Різноманітність підходів у цій сфері визначається, головним чином, ступенем розвитку страхового ринку; особливостями законодавства, яке в різних країнах відрізняється за рівнем жорсткості; соціальною і правовою культурою суспільства; рівнем організації професійних об'єднань учасників страхового ринку, здатних узяти на себе значну частину роботи з регулювання діяльності

Рис. 3. Структура звернень громадян до Нацкомфінпослуг у 2015 році, %

- Проблеми зі страховим відшкодуванням
- Депозити кредитних спілок
- Відносини з ломбардами та іншими фінансовими установами
- Відносини з НПФ

Джерело: складено автором за даними Нацкомфінпослуг [5].

на ньому, тощо» [6]. Тобто фактично треба визнати, що навряд чи можна знайти єдиний «рецепт», який би дозволив швидко досягти прогресу у страховій сфері. Більше того, немає жодних підстав для твердження, що саме передача страхового нагляду до сфери Національного банку стане поштовхом для подальших реформ.

Глобалізація та інтернаціоналізація на сьогодні висувають інші першочергові вимоги до системи регулювання страхового ринку. Як цілком слушно зазначає В.Фурман, «...внаслідок процесів міждержавної інтеграції, інтернаціоналізації, глобалізації економіки відбувається поступове розмивання ідентифікаційних меж між різними національними моделями державного регулювання страхової діяльності. Ці процеси більшою мірою зумовлені необхідністю вироблення єдиних підходів до регулювання діяльності страхових компаній, що мають розгалужену міжнародну мережу» [7].

На наш погляд, сучасний стан банківського сектору України не дає підстав для оптимізму і навряд чи може слугувати прикладом суттєвого прориву у банківстві та банківському нагляді. Станом на 1 жовтня 2016 року в Україні функціонувало 100 банків, тоді як на початок 2012 їх було 176. На початок IV кварталу поточного року рентабельність активів вітчизняних банків була зафіксована на рівні -1,23 %, рентабельність капіталу -11,54 % [8]. А чи не один із базових факторів подальшого розвитку вітчизняної банківської системи – довіра населення

та суб'єктів господарювання – залишається на катастрофічно низькому рівні.

У таких умовах ймовірний перерозподіл функцій на користь НБУ від Нацкомфінпослуг не тільки не сприятиме розвитку страхової сфери, а швидше стане черговим проявом непослідовності вітчизняних економічних реформ, проявом домінування приватних інтересів над державницькими. Вітчизняна практика імплементації зарубіжного досвіду на вітчизняні терени неодноразово засвідчувала, що жоден «закордонний аналог» в українських реаліях не здатний виявити свої найкращі риси. З огляду на це потрібно однозначно визнати, що проста передача функцій від одного державного органу до іншого не матиме очікуваного ефекту.

Foreign experience clearly proves a significant impact on the state regulation of the insurance market. At the same time, the regulatory model for each developed insurance market has evolved over many decades, often by "trials and errors" method. In Ukraine approaches to the regulation of the insurance sector are very dynamic: the state actively uses its existing tools for active intervention in the processes of the insurance market. But it is not necessary to claim about the high efficiency of state regulation of the national insurance market.

Quantitative indicators of insurance activity are unstable and volatile, and the crisis phenomena in the domestic economy sharply highlighted the shortcomings of the regulatory model. Redefining of the role

of state regulation led to a number of conceptual approaches, which largely determine the implementation of radical changes in this matter. However, there are hardly any reasons for choosing this way of state regulation of the insurance sector development, because these approaches do not consider the peculiarities of insurance sector. A more prudent is an approach based on graduality of reforms, absence of sudden transformations, which will create conditions for the improvement of the situation in the domestic insurance market.

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.
2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг»
3. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 № 5.
4. Огляд ринків [Електронний ресурс]// Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.nfp.gov.ua>. – Назва з екрана.
5. Річні звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]// Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.nfp.gov.ua>. – Назва з екрана.
6. Плиса В. Державне регулювання страхового ринку України в умовах глобалізації /В. Плиса // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. - № 3 (15). – с. 219-224.

7. Фурман В. Державне регулювання страхового ринку як чинник його стратегічного розвитку /В. Фурман // Економіка і прогнозування. – 2005. - №3. С. 114-126.

8. Показники банківської системи [Електронний ресурс]// Національний банк України. Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. The Association Agreement between Ukraine, on one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other side.
2. The Draft Law of Ukraine “On amendments to some legislative acts of Ukraine to consolidate the functions of state regulation of financial services markets” [in Ukrainian].
3. The strategy for sustainable development “Ukraine – 2020”, approved by Decree of the President of Ukraine of 12.01.2015 no. 5 [in Ukrainian].
4. Market Review. The National Commission for State Regulation of Financial Services Markets. Available at: www.nfp.gov.ua [in Ukrainian].
5. Annual reports of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets. National Commission for State Regulation of Financial Services Markets. Available at: www.nfp.gov.ua [in Ukrainian].
6. Plysa V. Derzhavne rehulyuvannya strakhovoho rynku Ukrainy v umovakh hlobalizatsiyi [State regulation of insurance market of Ukraine under the conditions of globalization]. Visnyk Universytetu bankivskoyi spravy Natsional'noho banku Ukrainy, 2012, no. 3 (15), pp. 219-224 [in Ukrainian].
7. Furman V. Derzhavne rehulyuvannya strakhovoho rynku yak chynnyk yoho stratehichnoho rozvytku [State regulation of the insurance market as a factor of its strategic development]. Ekonomika i prohnozuvannya, 2005, no. 3, pp. 114-126 [in Ukrainian].
8. Indicators of banking system. National Bank of Ukraine. Available at: www.bank.gov.ua [in Ukrainian].

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

Український журнал
«ЕКОНОМІСТ»
з 2011 року
представлений
у міжнародній економічній
наукометричній
базі RePEc.

У зв'язку
з розширенням
розміщення публікацій
в RePEc з 2013 року
змінюються вимоги
до змісту статей.
Уважно слідкуйте
за інформацією в наступних
номерах журналу і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>